

УДК 159.98

DOI <https://doi.org/10.32782/2311-8458/2022-2-7>**Угрин Ольга Георгіївна,**

кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри теоретичної психології,
Інститут управління, психології та безпеки
Львівського державного університету внутрішніх справ,
вулиця Городоцька, 26, Львів, 79000, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5811-2927>

Лучка Тетяна,

здобувач вищої освіти магістратури,
Інститут управління, психології та безпеки
Львівського державного університету внутрішніх справ,
вулиця Городоцька, 26, Львів, 79000, Україна

ОСОБИСТІСНА ЗРІЛІСТЬ МОЛОДІ КРІЗЬ ПРИЗМУ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Анотація. У статті з'ясовано особливості прояву особистісної зрілості молоді. Проаналізовано показники особистісної зрілості (глибинність переживань, відповідальність та децентрацію), які є найбільш актуальними та важливими під час російсько-української війни. З'ясовано копінг-стратегії (знання, віру та уяву), на які найчастіше спирається молодь.

Встановлено зв'язки між показниками особистісної зрілості, особистісними рисами та копінг-стратегіями. Так, чим більше відповідальною є людина, тим більше важливими є контакти, уява та прояв нейротизму. Водночас відкритість до нового досвіду, поступливість та уява дають можливість молоді поглянути на речі і явища з різних боків, а відтак розширити межі розуміння, перейти із «зони комфорту» в «зону росту й розвитку», що дає розуміння та прийняття інакшості в інших і собі.

Встановлено також вікові особливості у прояві особистісної зрілості. Зокрема, з віком зростає автономія та відповідальність.

Ключові слова: повномасштабна війна, особистісна зрілість, особистісні якості, модель BASIC Ph.

Uhryn Olha, Luchka Tetiana. PERSONAL MATURITY OF YOUTH THROUGH THE PRISM OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR

Abstract. The article clarifies the peculiarities of the manifestation of personal maturity of young people. The indicators of personal maturity (depth of experience, responsibility and decentration), which are most relevant and important during the Russian-Ukrainian war, are analyzed. Coping strategies (knowledge, faith, and imagination) that young people rely on most often have been identified.

Interrelationships between indicators of personal maturity, personal traits and coping strategies have been established. So, the more responsible a person is, the more important are contacts, imagination and manifestation of neuroticism. At the same time, openness to new experiences, flexibility and imagination allow young people to look at things and phenomena from different angles, and therefore to expand the boundaries of understanding, to get out of the "comfort zone" into the "zone of growth and development", which gives understanding and acceptance of otherness in others and myself.

Age-specific features in the manifestation of personal maturity have also been established. Thus, autonomy and responsibility increase with age.

Key words: full-scale war, personal maturity, personal qualities, BASIC Ph model.

Вступ. Війна, розпочата 24 лютого 2022 р. російською федерацією на теренах України, – чи не найбільше жахіття, спричинене рукою людини, яке розворушило

всі сфери життя, порушивши повсякденний розпорядок людей і наповнивши їхнє життя значною невпевненістю та невизначеністю.

Багато психологів, які досліджують вплив війни на життєдіяльність людини, акцентують на зміні особистісного розвитку, що може як залишити невидимі рани на психіці особистості, так і мобілізувати внутрішні й зовнішні ресурси, щоб захистити психіку. Тобто війна може сприяти особистісному зростанню людини, її здатності бути відкритою до змін і поводитися нетипово.

Зміни, що пов'язані з військовим станом, стали поштовхом для усвідомлення й актуалізації ресурсів, навичок, досвіду, трансформації цінностей для особистісної адаптації до зовнішніх умов і викликів суспільства. Особистісна зрілість характеризується багатьма явищами, що проявляються в позитивному самоставленні, гнучкості, автономності, уважній поведінці до інших, відкритості до досвіду та здатності формувати близькі стосунки [5].

Особливостям формування зрілої особистості присвячена велика кількість наукових робіт. Зокрема, цю проблематику розглядали як зарубіжні вчені (наприклад, З. Фройд, А. Адлер, В. Штерн, А. Маслоу, Е. Фром, К. Роджерс, Е. Еріксон, В. Франкл та інші), так

і українські науковці (наприклад, Ю. Гільбух, М. Боришевський, С. Максименко, О. Штепа, Т. Титаренко, Л. Долинська та інші).

На основі проведеного теоретичного аналізу можемо представити найбільш загально визнані критерії зрілої особистості (див. табл. 1).

У наведеній класифікації дев'ять критеріїв характеризують внутрішньоособистісні аспекти зрілості, а останні два (10-й та 11-й) становлять міжособистісні характеристики особистісної зрілості.

Якщо узагальнити, особистісну зрілість можна розглядати як інтеграцію за трьома блоками:

1) «ціннісно-смісловим», якому притаманні такі риси: а) ясність життєвого смислу; б) свідоме життя, що відповідає власним життєвим цінностям; в) внутрішній локус контролю за життєвими ситуаціями; г) вищі моральні цінності та смисли; г) творчий шлях вирішення проблем, відкритість прийняття життєвого досвіду; д) спрямованість на особистісне зростання, смислотворення себе та самореалізацію під час усвідомлення особистістю себе; е) оптимістичний, проте адекватний погляд на світ і на себе в ньому;

Таблиця 1

Узагальнений теоретичний аналіз характеристик зрілої особистості

№ з/п	Характеристики зрілої особистості	Дослідники, які виокремлювали ці характеристики
1	Відповідальність	Е. Фром, Е. Еріксон, А. Реан, А. Маслоу, К. Роджерс, П. Лушин, Г. Меднікова, О. Лукасевич, О. Штепа
2	Рефлексивність, усвідомленість	Г. Олпорт, А. Маслоу, К. Роджерс, Ю. Гільбух, М. Боришевський, П. Лушин, О. Лукасевич, О. Чуйко
3	Саморозвиток	А. Маслоу, К. Роджерс, М. Боришевський, С. Максименко, П. Лушин, Т. Титаренко
4	Самоприйняття та самоповага	Г. Олпорт, К. Роджерс, Ю. Гільбух, Л. Долинська, П. Лушин, Т. Титаренко, О. Штепа, О. Чуйко
5	Автономія	К. Роджерс, С. Максименко, П. Лушин, Г. Меднікова, О. Чуйко, Т. Титаренко, О. Лукасевич, О. Штепа
6	Життєздатність	К. Роджерс, Г. Олпорт, Л. Долинська, Г. Меднікова, Т. Титаренко, О. Чуйко
7	Самоуправління та організація життя	Ю. Гільбух, Л. Долинська, Г. Меднікова, О. Санікова, Т. Титаренко
8	Цілісність і конгруентність	К. Роджерс, Е. Еріксон, П. Лушин, Т. Титаренко
9	Соціальні навички	Г. Олпорт, Ю. Гільбух, Г. Меднікова, О. Санікова, Т. Титаренко, О. Штепа
10	Толерантність, моральна свідомість, гуманістичні цінності	В. Штерн, Г. Олпорт, С. Панченко, Г. Дьоміна, Т. Титаренко, О. Штепа, О. Чуйко
11	Позитивні соціальні відносини	З. Фройд, Г. Олпорт, Е. Фром, Е. Еріксон, К. Роджерс, П. Лушин, Ю. Гільбух, О. Панченко, О. Санікова, Т. Титаренко

2) «ставлення до інших», що охоплює такі риси: а) емпатійність; б) емпатійну децентрацію, спільне переживання, здатність бачити афекти; в) толерантність до інших, здатність свідомо звільнитися від образ чи помсти щодо інших людей (тобто прощати);

3) «ставлення до свого Я», який описує такі риси: а) високе психологічне почуття (люди з ним відчують себе більш здатними, щасливими, добре підтриманими та задоволеними життям); б) гнучкий і динамічний реалістичний образ себе; в) автентичність (справжність), внутрішню цілісність, конгруентність (як відповідність між психологічними ознаками та поведінкою); г) високий рівень саморегуляції, самоконтролю (як здатність усвідомлювати поведінку, щоб співвідносити її із суспільними нормами, а також розуміти, як інші реагують на поведінку людини, щоб передбачити, як реагуватимуть на неї); г) особистісну диференційованість, здатність зберігати відчуття себе, ідентичність, думки й емоції; д) спроможність до побудови моделей «Я».

Отже, погляд зарубіжних та українських науковців на феномен особистісної зрілості підкреслює, що вона є вищим рівнем розвитку особистості, який охоплює три блоки: ціннісно-сміслові трансформації відносин особистості, самоставлення та ставлення до інших.

Мета статті – проаналізувати психологічні особливості прояву особистісної зрілості молоді крізь призму російсько-української війни.

Матеріали та методи. Представлене дослідження, присвячене особистісній зрілості, здійснювалося з 12 січня по 29 квітня 2022 р. У ньому взяло участь 106 осіб віком від 18 до 25 років.

Використано такі психодіагностичні методики, як опитувальник особистісної зрілості (О. Штепи), опитувальник «Великої п'ятірки», тестова багатовимірною методика BASIC Ph. Опитування відбувалося в онлайн-форматі з використанням Google Forms.

Для визначення рівня особистісної зрілості застосовано опитувальник особистісної зрілості О. Штепи, який спрямований на виявлення 10 особистісних рис, що слугують

основними критеріями особистісного зростання людини, зокрема:

– *відповідальності* (визнання людиною себе як автора й режисера певного проєкту, яким може бути певна справа, сама особа та її життя);

– *децентрації* (здатність до внутрішнього діалогу та вміння бути різним, залишаючись самим собою; вміння поглянути на речі і явища з різних боків, розуміння та прийняття того, що інші можуть сприймати щось по-іншому; вміння скоординувати свій погляд і свої дії з уявленнями й діями іншої людини);

– *глибинності переживання* (здатність до екзистенційного сприйняття світу; для его-ідентичності функція глибинності переживання полягає у збереженні чуття власної сенсовності);

– *життєвої філософії* (усвідомлювання людиною власної реальності в контексті навколишнього світу в пошуку сенсу життя);

– *толерантності* (готовність до неупередженого, безоцінного сприймання людей і подій життя);

– *автономності* (готовність довіряти собі та здатність до самовизначення);

– *контактності*;

– *самоприйняття*;

– *креативності* (здатність утілювати власний погляд на життя в результатах дійсності);

– *синергічності* (здатність усвідомлювати себе як сенс; для его-ідентичності функція синергічності полягає в забезпеченні самодостатності) [6].

Для визначення загальної структури особистості нами був використаний опитувальник «Великої п'ятірки», запропонований О. Джоном, Л. Науманом та С. Сото (модифікований В. Барко). Методика спрямована на виявлення рівня п'яти особистісних характеристик:

– *екстраверсії* (дає змогу виявити особистісну комфортність та спрямованість у зовнішньому світі, взаємодію з іншими, активність, відкритість, товариськість, комунікабельність, гнучкість, енергійність, імпульсивність, розвиток соціальних навичок; протилежність цьому – інтроверсія);

– *поступливості* (вказує на гнучкість, альтруїзм, доброзичливість, сердечність, гуманність, неконфліктність, надання іншим права власності, рівень довірливості, емпатії, сензитивність; протилежністю є непоступливість, котра може проявитися у впертості, байдужості, закритості, авторитаризмі);

– *сумлінності* (таким особистостям притаманні наполегливість, структурованість, завзятість, відчуття суспільної відповідальності, делікатність, чіткість, старанність, ретельність, послідовність думок і дій, це гарні працівники, адже вони схильні завершувати розпочаті справи);

– *нейротизму* (людям із нейротизмом притаманно турбуватися за все й за всіх, у них наявна внутрішня та поведінкова тривожність, надмірна чутливість до стресогенних ситуацій, гіперболізація, емоційне зараження, вони більш схильні фокусуватися на негативних подіях, бути інформаційним носієм);

– *відкритості досвіду* (здатність добре відчувати реальність, проявляти неупередженість, зацікавленість, спокій, приймати ситуації будь-якої складності та підбирати необхідні способи їх вирішення, таким особистостям притаманне широке коло інтересів, критичне мислення, яке може проявлятися в пошуку першоджерел, прагнення компромісу, адаптивність, можливість поставити себе на місце іншої людини) [1].

Для виявлення наявних способів та актуалізації ресурсів у проходженні кризових умов життя використано методику BASIC Pn, розроблену професором Мулі Лаадом. Опитувальник складений на основі шести основних поведінкових патернів, копінг-стратегій, які активізує людина в несприятливих обставинах (кожна літера в назві моделі BASIC Pn означає особистісний ресурс):

1. *Belif* (віра): спосіб світобачення, сталі переконання, духовно-моральні цінності. Особистість у проходженні складних етапів схильна покладатися на себе, рідних, друзів, Бога. Для неї характерне надання матеріальним чи нематеріальним речам сакрального значення. Можемо спостерігати, що людина, спираючись на щось, може відчувати безпеку,

опору, захист, це допомагає бути більш упевненим. У час війни багато людей відчують втрату безпеки, а життя набирає більшої цінності. Люди, які спираються на віру, здатні залишатися в часі (тут і тепер) та діяти в міру можливості, проявляти звичну поведінку.

2. *Affect* (афект): почуття, емоції. Прояв афективної сфери є дуже важливою стратегією подолання стресових ситуацій. Емоція сама собою є результатом на подразник і може провести людину до пізнання самої себе. У час війни люди можуть переживати такі емоції, як злість і гнів, що можуть свідчити про порушення особистісних, фізичних, духовних кордонів. Сильні стресові події впливають на психіку людини, відключаючи в неї критичне мислення та запускаючи інстинктивні (автоматичні) дії, тому дуже важливо звернути увагу на все, що оточує, сфокусуватися на сьогоденні та на тому, які емоції відчуються. При цьому усвідомлення емоційної сфери дає змогу не лише знизити рівень напруги, а й пришвидшити стабілізацію. Не менш цінними й важливими для особистості є вищі емоції, наприклад любов, радість. Людям притаманно вести щоденник емоцій, які слугують вагомим ресурсом, допомагають відстежувати емоційну шкалу та краще усвідомлювати й називати виявлену емоцію.

3. *Social* (контакти, суспільство): усі сфери, де задіяні люди та відбувається взаємодія. За цієї стратегії подолання кризи бачимо спрямованість на контакти з друзями, родиною, спільнотою, колективом, коханою людиною. Людина схильна шукати підтримку як у близькому оточенні, так і звертатися до психологів, бути активною в соціальних мережах. Це здатність проявляти допомогу тим особистостям, які зазнали матеріальної і нематеріальної шкоди, спричиненої російсько-українською війною.

4. *Imagination* (уява): творчий спосіб подолання надзвичайних ситуацій. Таким особистостям притаманно планувати щасливе майбутнє, те, як і що можна змінювати, занурюватися у глибину душі, створювати імпровізовані місця, у яких добре, а також безпосередньо творча діяльність, наприклад малювання, ліплення, гончарство, вишивання.

5. *Cognition* (проникливість, знання, думка, свідомість, ментальність, когніція). Це вид психологічного копінгу у проходженні кризи через виявлення ментальних здібностей, що може проявитися в рефлексіях, плануванні, організованості, складанні.

6. *Physiology* (фізична активність). Вправи, спорт, йога, медитація, прогулянки зменшують чутливість до реакції організму на тривогу, знижують гормони стресу, відволікають від негативних думок та емоцій, сприяють упевненості, створюють «захисну оболонку» від стресогенних чинників [2; 7, с. 53–68].

Опрацювання отриманих результатів здійснювалося за допомогою математико-статистичних методів описової статистики, кореляційного аналізу (лінійна кореляція Пірсона), порівняльного аналізу (t-критерій Стьюдента) з використанням комп'ютерного пакета статистичного аналізу SPSS у версії 26.

Результати описової статистики дають нам змогу зробити висновок про середнє значення прояву показників особистісної зрілості (див. табл. 2).

Відтак для досліджуваних переважно характерні такі показники особистісної зрілості, як «глибинність переживань», «відповідальність» та «децентрація», що виявляється у здатності респондентів встановлювати життєві контакти, проявляти зацікавленість, виявляти активний інтерес до життя; у соціальній взаємодії – бути людьми, проявляти любов, увагу та повагу до особистості, здатність створювати й підтримувати теплі стосунки з іншими людьми. Їм притаманні переживання духовного досвіду,

віра в сенс життя та водночас відчуття реального часу, здатність спиратися на досвід, справлятися зі змінами й невизначеністю та керувати ними. Вони приймають життєві негаразди та засвоюють уроки із цього, рухаючись далі. Також вони схильні вести внутрішній діалог, уміють бути різними, залишаючись самими собою, можуть поглянути на речі та явища з різних боків, завдяки чому здатні приймати те, що інші можуть сприймати світ інакше, а отже, можуть скоординувати свої переконання та дії з уявленнями й діями іншої людини.

Здійснений кореляційний аналіз дав нам змогу з'ясувати зв'язок між цими показниками особистісної зрілості, особистісними рисами та копінг-стратегіями.

Так, можна зробити висновок, що чим більш відповідальною є людина, тим більше в неї проявлятимуться такі копінг-стратегії, як контакти ($r=0,23$ за умови $p<0,01$), уява ($r=0,22$ за умови $p<0,02$), а також така особистісна риса, як нейротизм ($r=0,33$ за умови $p<0,00$) (див. рис. 1).

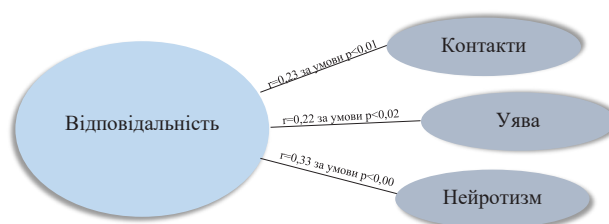

Рис. 1. Кореляційна плеяда за шкалою «Відповідальність»

Що стосується шкали «Глибинність переживань», то виявлено прямолінійний

Таблиця 2

Описова статистика прояву особистісної зрілості

Показники	N	Min	Max	M	SD
Глибинність переживань	106	3,00	10,00	7,2264	1,44935
Відповідальність	106	2,00	10,00	6,2264	1,65778
Децентрація	106	2,00	10,00	5,6038	1,65431
Толерантність	106	1,00	8,00	5,2264	1,58134
Автономність	106	3,00	8,00	5,2075	1,22449
Контактність	106	2,00	8,00	5,1981	1,28300
Самоприйняття	106	2,00	8,00	5,1321	1,49969
Життєва філософія	106	1,00	8,00	4,5943	1,41945
Синергічність	106	1,00	7,00	3,6509	1,26523
Креативність	106	,00	6,00	3,5377	1,38133

взаємозв'язок із такими показниками, як екстраверсія ($r=0,29$ за умови $p<0,00$), поступливість ($r=0,59$ за умови $p<0,00$), сумлінність ($r=0,22$ за умови $p<0,02$), відкритість досвіду ($r=0,38$ за умови $p=0,00$), а також способи подолання стресу через віру ($r=0,52$ за умови $p<0,00$), емоції ($r=0,22$ за умови $p<0,02$), контакти ($r=0,50$ за умови $p<0,00$), уява ($r=0,21$ за умови $p<0,02$), знання ($r=0,26$ за умови $p<0,00$), фізична активність ($r=0,35$ за умови $p<0,00$). Так, респонденти проявляють цікавість до всіх навколо, позитивно прихильні до інших, комунікабельні, турботливі, зацікавлені до всього нового, незвіданого, надають сенс ситуаціям, з якими стикаються на життєвому шляху. Проте водночас для кращої усвідомленості ситуації вони схильні активізувати критичне мислення, аналізувати об'єктивно інформацію, планувати майбутнє, також застосовують фізичну активність для розвантаження та зниження напруги.

Встановлено, що чим більше виражена в людини децентрація, тим більше в неї будуть проявлятися такі риси, як поступливість ($r=0,26$ за умови $p<0,00$) та відкритість до досвіду ($r=0,20$ за умови $p<0,03$). Водночас чим більша децентрація, тим більше активізується така копінг-стратегія, як уява ($r=0,21$ за умови $p<0,03$) (див. рис. 2).

Так, відкритість до нового досвіду, поступливість та уява дають можливість молоді поглянути на речі та явища з різних боків, а

отже, розширити межі розуміння, вийти із «зони комфорту» та перейти в «зону росту й розвитку», що дає розуміння та прийняття інакшості в інших і собі.

Також нам було цікаво дослідити копінг-стратегії, які застосовують респонденти у кризових умовах життя (див. табл. 3).

Отримані результати описової статистики свідчать про те, що досліджувані найбільше застосовують такі копінг-стратегії, як «знання», «віра» та «уява». Це проявляється в тому, що у стресовій ситуації активізується критичне мислення, їм важливо оцінити реальність подій, думок, почуттів, спираючись на інформацію, об'єктивні факти. Водночас для них важливе й надання мети, сенсу та сакрального значення життєвому шляху, спиратися на віру в Бога, себе, рідних чи друзів тощо. Також вони можуть використати творчий спосіб подолання надзвичайних ситуацій. Таким особистостям притаманно планувати щасливе майбутнє, те, як і що можна змінювати, занурюватися у глибину душі, створювати імпровізовані місця, у яких добре, а також для них характерна безпосередньо творча діяльність, наприклад малювання, ліплення, гончарство, вишивання.

У кризових умовах життя досліджувані менш схильні використовувати «контакти» як спосіб подолання стресу, що може свідчити про внутрішні ресурси у проходженні стресових етапів. Респонденти не схильні звертатися за допомогою до інших. Припускаємо, що на

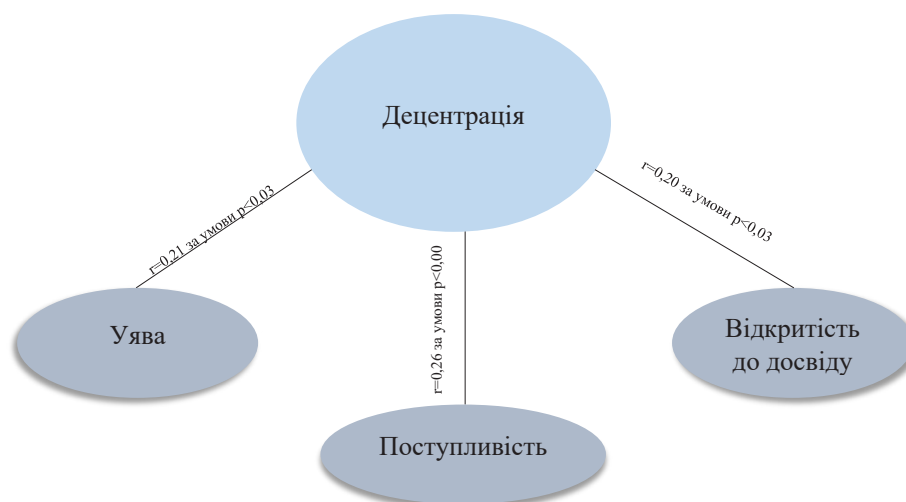

Рис. 2. Кореляційна плеяда за шкалою «Децентрація»

Таблиця 3

Описова статистика копінг-стратегій

Показники	N	Min	Max	M	SD
Знання	106	9,00	36,00	25,3679	6,48563
Віра	106	7,00	35,00	24,0283	5,70289
Уява	106	5,00	36,00	22,6981	6,30067
Емоції	106	4,00	34,00	21,0377	6,40376
Фізична активність	106	,00	33,00	20,0755	6,15467
Контакти	106	4,00	36,00	19,9245	6,92916

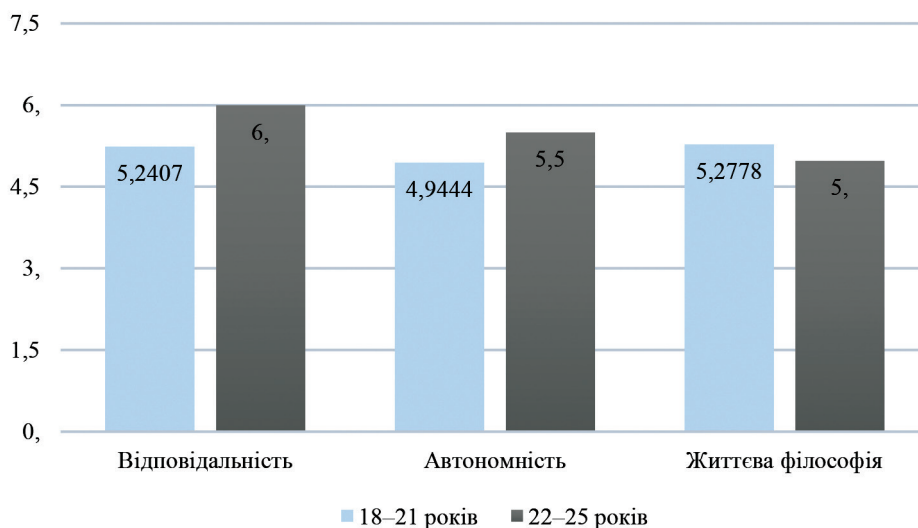

Рис. 3. Гістограма середніх значень у діагностичних показниках двох груп

це могла вплинути низка обмежень, спричинених глобальною пандемією, розпочатою у 2020 р., та розірваність зв'язків, зумовлена російсько-українською війною.

Також з'ясовані незначні вікові відмінності у прояві тих чи інших показників особистісної зрілості. Для порівняння застосовано порівняльний аналіз t-критерієм Стьюдента, ми виокремили дві вікові групи: 1) від 18 до 20 років; 2) від 22 до 25 років (див. рис. 3).

Так, результати порівняльного аналізу вказують на те, що відповідальність та автономність виражена більше у старшій віковій групі. З віком молоді краще розуміє сенс свого життя, власні життєві цілі, уміє сприймати свої потреби, мотиви, уподобання та поведінку як узгоджені одне з одним, почуватися режисером власного життя та жити відповідно до своїх інтересів. На формування цих особистісних характеристик могли вплинути життєві зміни та бажання й прагнення зміню-

ватися, уміння приймати досвід і шукати нові способи вирішення ситуацій, розвиток навичок. Люди у 22 роки завершують навчання в закладі вищої освіти та входять у трудову діяльність, а отже, стають у фінансовій сфері незалежними від батьків, що приводить до більш глибокого відчуття самостійності й в інших сферах. Їм притаманно рефлексувати над тим, чим вони можуть прислужитися суспільству та як здійснювати цю діяльність.

Проте життєва філософія більш характерна для молодшої вікової групи. Це свідчить про потребу в пізнанні себе, сенсу свого життя, необхідність самовизначення, прийняття нових життєвих і соціальних ролей. Для них характерно вибирати коло свого оточення, друзів, спільноти. Основна їхня особливість – у пошуку себе. Це інтелектуальний, духовний, психологічний, особистісний розвиток, формування цілісного погляду «Я», переконань і світогляду.

Щодо копінг-стратегій встановлено, що з віком копінги (віра, емоції, контакти, уява, знання, фізична активність) активізуються краще. Стратегії подолання можуть відрізнятися залежно від різних типів стресових факторів. З віком люди краще можуть долати труднощі, адже цьому можуть сприяти наявний досвід (пов'язаний із широким спектром переживань у молодшому віці), бажання долати труднощі та знаходити способи самопомоги, налагоджені близькі стосунки з іншими, які є гарною підтримкою. Більшість

старших людей працює, а це означає що люди можуть знаходити себе в діяльності, а робота може приносити вагомий ресурс для людини.

Висновки. Емпірично досліджено прояв показників особистісної зрілості, копінг-стратегій та особистісних рис молоді з подальшим встановленням зв'язків між ними. Також визначені вікові відмінності у прояві показників особистісної зрілості.

Перспективи подальших пошуків вбачаємо у продовженні нашого дослідження, зокрема аналізі резилієнтності молоді та пошуку способів дотравматичного зростання.

Список використаних джерел:

1. Барко В., Кириєнко Л., Барко В. Адаптація опитувальника «Великої п'ятірки» для використання психологами Національної поліції України. *Наука і правоохорона*. 2018. № 3(41). С. 229–237.
2. Гавриловська К. Модель BASIC Pn у роботі психолога. *Розвиток обдарованої особистості в освітньому просторі: ціннісний вимір* : тези доповідей X науково-практичного семінару, м. Київ, 23 квітня 2020 р. Київ : Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2020. С. 14–15.
3. Особистість у розвитку: психологічна теорія і практика : монографія / за ред. С. Максименка, В. Зливкова, С. Кузікової. Суми : Видавництво Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка, 2015. 430 с.
4. Титаренко Т. Сучасна психологія особистості. Київ : Марич, 2009. 232 с.
5. Угрин О., Лучка Т. Дослідження особистісної зрілості в умовах війни. *Психічне здоров'я особистості у кризовому суспільстві* : збірник матеріалів VII Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Львів, 28 жовтня 2022 р. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. С. 352–355.
6. Штепа О. Особистісна зрілість: модель, опитувальник, тренінг : монографія. Львів : Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка, 2008. 232 с.
7. Lahad M., Shacham M., Ayalon O. The "BASIC Pn" model of coping and resiliency: Theory, research and cross-cultural application. London : Jessica Kingsley, 2013. 288 p.

References:

1. Barko, V., Kyriienko, L., & Barko, V. (2018). Adaptatsiia opytuvalnyka "Velykoi piatirky" dlia vykorystannia psykhologhamy Natsionalnoi politsii Ukrainy [Adaptation of the "Big Five" questionnaire for use by psychologists of the National Police of Ukraine]. *Nauka i pravookhorona – Science and law enforcement*, no. 3(41), pp. 229–237 [in Ukrainian].
2. Havrylovska, K. (2020). Model BASIC Pn u roboti psykhologa [The BASIC Pn model in the work of a psychologist]. *Tezy dopovidei X naukovo-praktychnoho seminaru "Rozvytok obdarovanoi osobystosti v osvithnomu prostori: tsinnisnyi vymir"* [Abstracts of reports of the 10th scientific and practical seminar "Development of a gifted personality in the educational space: a valuable dimension"] (Kyiv, April 23, 2020). Kyiv: G.S. Kostyuk Institute of Psychology of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, pp. 14–15 [in Ukrainian].
3. Maksymenko, S., Zlyvkov, V., & Kuzikova, S. (eds.) (2015). *Osobystist u rozvytku: psykhologichna teoriia i praktyka: monohrafiia* [Personality in development: psychological theory and practice: monograph]. Sumy: Publishing House of Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko, 430 p. [in Ukrainian].
4. Tytarenko, T. (2009). *Suchasna psykhologhiia osobystosti* [Modern psychology of the individual]. Kyiv: Marych, 232 p. [in Ukrainian].
5. Uhryn, O., & Luchka, T. (2022). Doslidzhennia osobystisnoi zrilosti v umovakh viiny [A study of personal maturity in the conditions of war]. *Zbirnyk materialiv VII Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii "Psykhichne zdorov'ia osobystosti u kryzovomu suspilstvi"* [Collection of materials of the VII All-Ukrainian scientific and practical conference "Mental health of the individual in a crisis society"] (Lviv, October 28, 2022). Lviv: Lviv State University of Internal Affairs, pp. 352–355 [in Ukrainian].
6. Shtepa, O. (2008). *Osobystisna zrilist: model, opytuvalnyk, treninh: monohrafiia* [Personal maturity: model, questionnaire, training: monograph]. Lviv: Publishing Center of Ivan Franko National University of Lviv, 232 p. [in Ukrainian].
7. Lahad, M., Shacham, M., & Ayalon, O. (2013). *The "BASIC Pn" model of coping and resiliency: Theory, research and cross-cultural application*. London: Jessica Kingsley, 288 p. [in English].